

بسمه تعالی

متن قانون برنامه عمرانی دوم پیش از انقلاب (۱۳۴۱-۱۳۳۴)

قانون برنامه هفتساله دوم عمرانی کشور - مصوب ۸ اسفند ماه ۱۳۳۴

این قانون دارای بیست و یک ماده و دو تبصره است و در جلسه سهشنبه هشتم اسفند ماه ۱۳۳۴ به تصویب مجلس شورای ملی رسید.

نایب رئیس مجلس شورای ملی - امانالله اردلان

قانون بالا در جلسه اول اسفند ماه ۱۳۳۴ به تصویب مجلس سنا رسیده است.

ماده ۱ - به منظور افزایش تولید و بهبود و تکثیر صادرات و تهیه مایحتاج مردم در داخله کشور و ترقی کشاورزی و صنایع و اکتشاف و بهره‌برداری از معادن و ثروتهای زیرزمینی و اصلاح و تکمیل وسایل ارتباط و اصلاح امور بهداشت عمومی و انجام هر نوع عملیاتی برای عمران کشور و بالا بردن سطح فرهنگ و زندگی افراد و بهبود وضع معیشت عمومی دولت مکلف است ضمن انجام برنامه‌هایی که به موجب قانون برنامه مصوب ۲۶ بهمن ماه ۱۳۲۷ و تصمیم قانونی کمیسیون برنامه مجلس شورای ملی مصوب ۲۳ بهمن ماه ۱۳۳۳ در دست اجرا است (و در اول مهر ماه ۱۳۳۴ مانده اعتبار آنها بالغ بر ۱۷۲۰۰ میلیون ریال بوده است) عملیات موضوع ماده ۲ را که جمع اعتبار آن ۵۲۸۰۰ میلیون ریال تعیین گردیده از تاریخ تصویب این قانون تا آخر شهریور ماه ۱۳۴۱ به انجام رسانیده و یا به مرحله اجرا در آورد.

مجموع عملیات در دست اجرا و عملیات پیش‌بینی شده در این قانون برنامه هفتساله دوم عمرانی کشور را تشکیل می‌دهد.

تبصره ۱ - در اجرای برنامه‌های حتی المقدور کارهای تولیدی از قبیل راهسازی تکمیل راه‌آهن - بنادر - آبیاری و کشاورزی و دفع آفات نباتی - ساختمان سدها ایجاد کارخانجات - تهیه وسایل بهره‌برداری از معادن باید بر کارهای غیر تولیدی مقدم بوده و یا به موازات یکدیگر انجام گیرد.

تبصره ۲ - دولت مکلف است در مدت سه ماه حساب عملیات برنامه هفتساله اول را از تاریخ شروع تا اول مهر ۱۳۳۴ تنظیم و به کمیسیون مشترک برنامه مجلسین تقدیم نماید

ماده ۲ - برای اجرای برنامه هفتساله دوم عمرانی کشور علاوه بر مبالغ مشروحه زیر که برای برنامه‌های در دست اجرا تصویب و تقسیم شده‌است:

کشاورزی و آبیاری: ۶۲۶۰ میلیون ریال

ارتباطات و مخابرات: ۵۳۶۷ میلیون ریال

صنایع و معادن: ۲۷۵۹ میلیون ریال

امور اجتماعی: ۲۸۱۴ میلیون ریال

جمع: ۱۷۲۰۰ میلیون ریال

وجوهی در هر یک از رشته‌های مختلف اقتصادی و اجتماعی به قرار ذیل اختصاص داده می‌شود:

فصل اول - کشاورزی و آبیاری

قسمت اول - برنامه‌هایی که عوامل آن مشخص است:

بند ۱ مطالعات آبیاری و سدسازی: ۲۲۸ میلیون ریال

بند ۲ تعلیمات کشاورزی و آبیاری: ۲۶۶ میلیون ریال

بند ۳ زراعت و اصلاح نباتات: ۵۵۳ میلیون ریال

بند ۴ امور دام: ۹۷۶ میلیون ریال

بند ۵ دفع آفات نباتی: ۹۱۵ میلیون ریال

بند ۶ جنگلها: ۱۰۹۸ میلیون ریال

بند ۷ عمران دهات و اراضی بائر: ۵۶۵ میلیون ریال

بند ۸ ترویج کشاورزی: ۳۶۲ میلیون ریال

بند ۹ ماشینهای کشاورزی: ۴۵۹ میلیون ریال

بند ۱۰ هواشناسی: ۹۴ میلیون ریال

بند ۱۱ اقتصاد روستایی و مهندسی زراعی: ۱۲۴ میلیون ریال

بند ۱۲ سیلو: ۲۶۵ میلیون ریال

بند ۱۳ صنایع کشاورزی: ۱۴۵ میلیون ریال

بند ۱۴ آبیاری و سدسازی: ۲۴۰۸ میلیون ریال

بند ۱۵ وام برای امور قنایی و چاههای عمیق: ۱۰۰۰ میلیون ریال

جمع: ۹۴۵۸ میلیون ریال

قسمت ب - پیش بینی اعتبار برای برنامه‌هایی که عوامل آن بعداً مشخص خواهد شد. بالاخص تأسیس کارخانجات کود شیمیایی ۲۵۰۰ میلیون

ریال جمع فصل اول ۱۱۹۵۸ میلیون ریال

فصل دوم - ارتباطات و مخابرات

قسمت الف - برنامه‌هایی که عوامل آن مشخص است:

بند ۱ راههای شوسه و آسفالت: ۷۹۶۰ میلیون ریال

بند ۲ راه آهن: ۴۱۲۵ میلیون ریال

بند ۳ فرودگاهها: ۱۰۸۵ میلیون ریال

بند ۴ بنادر: ۲۳۹۲ میلیون ریال

بند ۵ مخابرات: ۱۴۵۱ میلیون ریال

بند ۶ نقشه برداری: ۴۴۱ میلیون ریال

جمع فصل دوم: ۱۷۴۵۴ میلیون ریال

فصل سوم - صنایع و معادن قسمت الف - برنامه‌هایی که عوامل آن مشخص است:

بند ۱ صنعت نساجی: ۵۵۸ میلیون ریال

بند ۲ صنعت قند: ۱۷۱۵ میلیون ریال

بند ۳ صنعت سیمان: ۱۰۳۰ میلیون ریال

بند ۴ معادن: ۲۴۰ میلیون ریال

بند ۵ صنعت ذوب مس: ۸۰ میلیون ریال

بند ۶ ذوب آهن: ۲۰۰۰ میلیون ریال

بند ۷ صنعت مواد نسوز: ۴۰ میلیون ریال

بند ۸ شیلات: ۳۶ میلیون ریال

بند ۹ آزمایشگاهها: ۴۵ میلیون ریال

بند ۱۰ مراکز حرفه‌ای: ۴۵ میلیون ریال

بند ۱۱ شهرهای صنعتی: ۷۵ میلیون ریال

بند ۱۲ اعتبار صنعتی: ۹۳۷ میلیون ریال

جمع: ۶۸۰۱ میلیون ریال

قسمت ب - پیش‌بینی اعتبار برای برنامه‌هایی که عوامل آن بعداً مشخص خواهد شد ۱۰۰۰ میلیون ریال

جمع فصل سوم ۷۸۰۱ میلیون ریال

فصل چهارم - امور اجتماعی

قسمت الف - برنامه‌هایی که عوامل آن مشخص است:

بند ۱ بهداشت عمومی: ۵۸۲۴ میلیون ریال

بند ۲ فرهنگ: ۲۰۷۰ میلیون ریال

بند ۳ برق شهرستانها: ۱۵۰۰ میلیون ریال

بند ۴ مراکز برق آبی و بخاری و گازی: ۹۷۸ میلیون ریال

بند ۵ عملیات اجتماعی در شهرستانها و ساختمان

زندان در شهرهای مهم: ۴۳۹۰ میلیون ریال

بند ۶ آمار و سرشماری نفوس: ۲۰۰ میلیون ریال

بند ۷ کمک به شرکت‌های تعاونی و تولید

و صندوقهای روستایی: ۴۰۰ میلیون ریال

بند ۸ کمک به سازمانهای کارگری: ۲۲۵ میلیون ریال

جمع فصل چهارم: ۱۵۵۸۷ میلیون ریال

جمع فصول چهارگانه: ۵۲۸۰۰ میلیون ریال

تبصره - در مورد برق شهرها و عملیات اجتماعی و شهرسازی از قبیل تأمین آب مشروب- احداث کشتارگاه - غسلخانه - توسعه معابر - آسفالت خیابانها - رختشوی‌خانه - حمام و مستراح عمومی - سیل‌بند - خشک کردن باطلاها اگر عمل توسط شهرداری یا مشارکت شهرداری با مردم انجام شود سازمان برنامه نصف مخارج لازم را بلاعوض در اختیار شهرداری قرار خواهد داد و در صورتی که عملیات مزبور توسط مردم بدون مشارکت شهرداری انجام شود سازمان برنامه نصف مخارج را با بهره حداکثر شش درصد سال برای مدتی که از هشت سال تجاوز نکند وام خواهد داد. مخارجی که قبل از اجرای این قانون از طرف شهرداریها به عمل آمده و جزء کارهای عمرانی و عملیات شهرسازی فوق ناتمام است در صورتی که صحیحاً انجام شده باشد سازمان برنامه برآورد نموده و جزء سهم پنجاه درصد شهرداری آن محل محسوب می‌گردد. شهرداریها می‌توانند سهم خود را به ترتیبی که برای خرید مصالح و لوازم یا پرداخت به مقاطعه‌کاران است به اقساط به حساب سازمان برنامه بپردازند مشروط بر این که سازمان برنامه نسبت به پرداخت اقساط اطمینان حاصل کند. اگر شهرداری از پرداخت هر قسط از تعهدات خود استنکاف نماید سازمان برنامه حق خواهد داشت از انجام تعهداتی که در مقابل شهرداری به عهده‌گرفته خودداری کرده و کلیه وجوهی را که پرداخته است از شهرداری وصول کند. شهرداری‌هایی که بخواهند از کمک سازمان برنامه به موجب این قانون استفاده کنند مکلفند برای تأمین سهمیه خود از هزینه عملیات شهری مذکور فوق‌قسمتی از عوائد خود را به تشخیص وزارت کشور و سازمان برنامه که به هر حال کمتر از بیست درصد کل عوائد سالانه آنها نخواهد بود به حساب سازمان برنامه بپردازند. سازمان برنامه به هر شهری که درآمد شهرداری آن در سال کمتر از یک میلیون ریال است تا حداکثر پنج میلیون ریال برای مدت هفت سال بدون بهره وام خواهد داد مشروط بر این که وام صرفاً به مصرف تهیه برق و آب مشروب با یکی از آنها برسد. در تمام موارد فوق عمل طبق نقشه و نظارت سازمان برنامه انجام خواهد شد و در مورد

عملیات انتفاعی مانند آب و برق و غیره بهای فروش به منظور جلوگیری از اجحاف به مصرف کنندگان با موافقت سازمان برنامه تعیین خواهد گردید. مقصود از شهر حوزه‌های است که طبق گواهی وزارت کشور دارای شهرداری قانونی می‌باشد.

ماده ۳ - وجوه مذکور در قسمتهای الف ماده ۲ به طریق ذیل بین سنوات هفتگانه تقسیم خواهد شد: (میلیون ریال)

سال ۱۳۳۶	سال ۱۳۳۵	نیمه آخر سال ۱۳۳۴	فصل - کشاورزی و آبیاری
۳۳	۲۸	-	بند ۱ مطالعات آبیاری و سدسازی
۶۴	۴۳	-	بند ۲ تعلیمات کشاورزی و آبیاری
۱۲۴	۱۱۵	-	بند ۳ زراعت و اصلاح نباتات
۱۵۷	۶۶	-	بند ۴ امور دام
۱۸۶	۵	-	بند ۵ دفع آفات نباتی
۱۶۰	۱۱۰	-	بند ۶ جنگلها
۲۷	۳۰	-	بند ۷ عمران دهات و اراضی بائر
۵۰	-	-	بند ۸ ترویج کشاورزی
۱۸۵	-	-	بند ۹ ماشینهای کشاورزی
۱۱	۸	-	بند ۱۰ هواشناسی
۲۴	-	-	بند ۱۱ اقتصاد روستایی و مهندسی زراعی
۰۵	۸۰	-	بند ۱۲ سیلو
۶۷	۴۱	-	بند ۱۳ صنایع کشاورزی
۶۰۰	۴۳۴	-	بند ۱۴ آبیاری و سدسازی
۲۵۰	۱۰۰	-	بند ۱۵ وام برای امور قنایی و چاههای عمیق
۲۱۴۳	۱۰۶۰	-	جمع

سال ۱۳۳۶	سال ۱۳۳۵	نیمه آخر سال ۱۳۳۴	فصل دوم - ارتباطات و مخابرات
۲۰۰۰	۳۰۰	۲۰۰	بند ۱ راههای شوسه و آسفالته
۱۲۰۰	۹۰۰	۵۰۰	بند ۲ راه آهن
۳۲۰	۲۰۰	-	بند ۳ فرودگاهها
۶۰۰	۳۶۰	۲۰۰	بند ۴ بنادر
۳۰۰	۲۰۰	-	بند ۵ مخابرات
۶۰	۱۴	-	بند ۶ نقشه برداری
۴۴۸۰	۱۹۷۴	۹۰۰	جمع

سال ۱۳۳۶	سال ۱۳۳۵	نیمه آخر سال ۱۳۳۴	فصل سوم - صنایع و معادن
۳۸	۲۴۰	-	بند ۱ صنعت نساجی
۳۷۰	۱۸۰	-	بند ۲ صنعت قند
۵۰۰	۴۰۰	-	بند ۳ صنعت سیمان
۱۲۴	۸۴	-	بند ۴ معاون
۴۰	۳۰	-	بند ۵ صنعت ذوب مس
۶۴۰	۲۴۰	-	بند ۶ ذوب آهن
۱۵	۱۵	-	بند ۷ صنعت موارد نسوز
۱۸	۱۴	-	بند ۹ آزمایشگاهها
۱۵	۱۵	-	بند ۱۰ مراکز حرفه ای
۲۵	۲۵	-	بند ۱۱ شهرهای صنعتی
۴۰۰	۳۰۰	-	بند ۱۲ اعتبارات صنعتی
۲۴۰۱	۱۵۵۳	-	جمع

سال ۱۳۳۶	سال ۱۳۳۵	نیمه آخر سال ۱۳۳۴	فصل چهارم - امور اجتماعی
۱۰۱۳	۷۵۰	-	بند ۱ بهداشت عمومی
۵۰۰	۳۷۰	-	بند ۲ فرهنگ
۲۷۰	۱۶۰	-	بند ۳ برق شهرستانها
۱۷۳	۱۳	-	بند ۴ مراکز برق آبی و بخاری و گازی
۱۰۰	-	-	بند ۶ آمار و سرشماری نفوس
۱۰۰	۸۰	-	بند ۷ کمک به شرکتهای تعاونی و تولیدی و صندوقهای روستایی
۹۰	۷۰	-	بند ۸ کمک به سازمانهای کارگری
۳۲۵۶	۱۹۱۳	-	جمع

ماده ۴ - سازمان برنامه مکلف است:

اول - برای اجرای عملیات موضوع بندهای مختلف قسمتهای الف ماده ۲ برنامه‌های تفصیلی مربوط را با پیش‌بینی هزینه و کیفیت اجرا منتهی تا یک سال پس از تاریخ تصویب این قانون تهیه و برای تصویب به کمیسیون مشترک برنامه مجلسین پیشنهاد نماید.

دوم - برای اجرای برنامه‌های قسمت ب ماده ۲ نوع عملیات را در هر یک از رشته‌های مختلف با توجه به احتیاجات روز موافقت دولت تعیین و برنامه تفصیلی مربوطه را که متضمن برآورد هزینه تقسیم‌بندی سنواتی و کیفیت اجرای آن خواهد بود برای تصویب به کمیسیون مشترک برنامه مجلسین پیشنهاد نماید.

ماده ۵ - به سازمان برنامه اجازه داده می‌شود:

اول - هر گاه ضمن عمل تغییراتی را در تقسیم‌بندی سنواتی اعتبار یک بند ضروری بداند این تقسیم‌بندی را تا حدود بیست درصد اعتبار آن بند تغییر دهد تغییرات اضافه بر بیست درصد اعتبار مصوبه هر بند محتاج به تصویب کمیسیون مشترک برنامه مجلسین است.

دوم - هر گاه اعتبار هر بند از یک فصل کافی نبوده و یا زائد بر احتیاجات باشد اعتبار آن بند را تا میزان ده درصد افزایش یا کاهش بدهد مشروط بر این که این عمل در جمع اعتبار فصل مربوطه تغییری ندهد.

سوم - هر گاه اعتبار هر فصل کافی نبوده و یا زائد بر احتیاجات باشد اعتبار آن فصل را با تصویب کمیسیون مشترک برنامه مجلسین تا میزان ده درصد افزایش یا کاهش بدهد مشروط بر این که این عمل در جمع کل اعتبار فصول تغییری ندهد.

چهارم - در صورت وجود شرایط لازم و امکان اجرای اعتبار هر یک از فصول را با تصویب کمیسیون مشترک برنامه مجلسین تا میزان بیست درصد افزایش بدهد. در این صورت اعتبار اضافه شده بر جمع کل اعتبار برنامه افزوده می‌شود.

ماده ۶ - صرفه‌جویی‌هایی که ممکن است پس از اجرای بعضی طرح‌های برنامه در اعتبارات پیش‌بینی شده حاصل شود به پیشنهاد سازمان برنامه و تصویب کمیسیون مشترک برنامه مجلسین در فصل مربوطه یا در فصول دیگر قابل مصرف خواهد بود. در مورد عملیاتی که محتاج مطالعه است هر گاه پس از انجام مطالعات معلوم شود که عوامل اجرای قسمتی از آن مساعد نیست سازمان برنامه باید مراتب را با ذکر جهات و علل به کمیسیون مشترک برنامه مجلسین گزارش دهد و با تصویب کمیسیون مزبور اعتبارات مربوط به آن عملیات به عملیات دیگر همان فصل اختصاص دهد. چنانچه به عللی خارج از اختیار سازمان برنامه مصرف وجوه برنامه طبق تقسیم‌بندی سنواتی که در برنامه‌های تفصیلی مصوب کمیسیون مشترک برنامه مجلسین تعیین شده مقدور نشود سازمان برنامه باید مراتب را در آخر سال به آن کمیسیون گزارش دهد و در این صورت اعتبارات مصرف نشده آن سال به پیشنهاد سازمان برنامه و تصویب کمیسیون مشترک برنامه مجلسین برای اجرای همان عملیات به سال یا سالهای بعد منتقل خواهد شد.

ماده ۷ - سازمان برنامه باید سعی کند تا آنجایی که میسر است عملیات عمرانی بین استانها و شهرستانهای مختلف کشور با توجه به اوضاع و احوال محلی و استعداد و امکانات طبیعی تقسیم شود.

ماده ۸ - اعتبار هزینه عملیات مندرج در این قانون از محل عوائد نفت خواهد بود. جمع وجوهی که به عنوان مالیات بر درآمد به موجب قرارداد نفت مصوب ۷ آبان ماه ۱۳۳۳ توسط وزارت دارایی وصول می‌شود و عوائدی که شرکت ملی نفت به عنوان پرداخت مشخص (دوازده و نیم درصد از قیمت اعلان شده) از شرکتهای بازرگانی دریافت می‌دارد به ترتیب زیر بین وزارت دارایی و شرکت ملی نفت و سازمان برنامه تقسیم خواهد شد:

در سالهای ۱۳۳۴ و ۱۳۳۵ و ۱۳۳۶:

الف - شرکت ملی نفت پس از تأمین هزینه‌های مجاز منظور در اساسنامه آن شرکت از محل عوائد پرداخت مشخص مازاد را در اختیار وزارت دارایی خواهد گذارد.

ب - وزارت دارایی مازاد فوق را به اضافه ده درصد کل درآمد نفت (اعم از مالیات بر درآمد و پرداخت مشخص) برای تأمین هزینه حفظ و اداره تأسیسات غیر انتفاعی موجود دولت از قبیل راه‌ها و تأسیسات بهداشتی و فرهنگی و امثال آن و همچنین تأسیساتی از این قبیل که در اثر اجرای برنامه‌ها ایجاد و تحویل دولت می‌شود به مصرف خواهد رساند.

ج - تتمه درآمد کل نفت (اعم از مالیات بر درآمد و پرداخت مشخص) برای انجام عملیات برنامه به سازمان برنامه پرداخت خواهد شد.

در سالهای بعد تا خاتمه دوره برنامه:

الف - هشتاد درصد کل درآمد نفت (اعم از مالیات بر درآمد و پرداخت مشخص) به سازمان برنامه پرداخت خواهد شد.

ب - از بیست درصد دیگر پس از تأمین هزینه‌های مجاز منظور در اساسنامه شرکت ملی نفت مازاد برای پرداخت هزینه حفظ و اداره تأسیسات غیرانتفاعی در اختیار وزارت دارایی قرار خواهد گرفت.

تبصره - تخصیص قسمتی از کل عوائد نفت به هزینه حفظ و اداره تأسیسات غیر انتفاعی دولت مشروط بر این است که کمیسیونی مرکب از وزیردارایی و یکی از وزراء به تعیین هیأت دولت و مدیر عامل سازمان برنامه تأیید نماید که استفاده از قسمتی از عوائد نفت برای منظور فوق

ضروری است. کمیسیون فوق مکلف است پس از بررسی اقلام بودجه عمومی کشور و با توجه به اقداماتی که وزارت دارایی برای جبران کسر وجوه لازم جهت حفظ واداره تأسیسات غیر انتفاعی می‌کند و با در نظر گرفتن صرفه‌جویی‌های ممکنه و ازدیاد درآمد دولت در اثر اجرای عملیات برنامه نظر خود را نسبت به قسمتی از عوائد نفت که باید به تأمین هزینه حفظ و اداره تأسیسات غیر انتفاعی تخصیص یابد بدهد. چنانچه کمیسیون فوق تشخیص دهد که استفاده از درآمد نفت برای تأمین هزینه حفظ و اداره تأسیسات غیر انتفاعی تا حداکثر تعیین شده در فوق ضروری نیست تفاوت بین آنچه کمیسیون تعیین می‌کند و حداکثر فوق به سهم سازمان برنامه افزوده خواهد شد. چنانچه از اول سال ۱۳۳۷ به بعد کمیسیون فوق تأیید نماید که مانده کل درآمد نفت پس از وضع سهمیه شرکت ملی نفت و هشتاد درصد سهمیه سازمان برنامه برای تأمین هزینه حفظ و اداره تأسیسات غیر انتفاعی کافی نیست می‌تواند تا حداکثر پنج درصد از کل عوائد نفت را از هشتاد درصد سهمیه سازمان برنامه کسر نموده و به منظور فوق تخصیص دهد. تبصره ۲ - در صورتی که کل درآمد نفت در سال ۱۳۳۵ از ۱۴۴ میلیون دلار در هر یک از سالهای ۳۶، ۱۳۳۷ از ۱۸۸ میلیون دلار تجاوز نماید مازاد آن علاوه بر سهمی که در این قانون برای وزارت دارایی پیش‌بینی شده است جهت تأمین احتیاجات ضروری دولت در اختیار وزارت دارایی قرار خواهد گرفت. دولت مکلف است اقداماتی به عمل آورد که کسر بودجه عمومی کشور از سال ۱۳۳۸ به بعد از مبالغی که از درآمد نفت برای تأمین هزینه حفظ و اداره تأسیسات غیر انتفاعی تخصیص داده می‌شود تجاوز نکند به طوری که با پرداخت این مبالغ بودجه عمومی کشور توازن داشته و کسری در آن مشاهده نشود.

تبصره ۳ - برای این که در اثر تخصیص قسمتی از عوائد نفت به تأمین هزینه حفظ واداره تأسیسات غیر انتفاعی عملیات سازمان برنامه تقلیل نیابد دولت مجاز است کسری احتیاجات سازمان برنامه را در سالهای ۱۳۳۴ و ۱۳۳۵ و ۱۳۳۶ تا میزان ۲۴۰ میلیون دلار از راه تحصیل اعتبارات از مؤسسات داخلی یا خارجی تأمین نمایند و به تدریجی که احتیاج پیدا می‌کند با تصویب کمیسیون مشترک برنامه مجلسین از این اعتبارات استفاده و اعتبارات مورد استفاده را از محل عوائد مصرحه در ماده هشت یا درآمدهای دیگر سازمان برنامه مستهلک نماید.

ماده ۹ - سازمان برنامه دارای شخصیت حقوقی و استقلال مالی است و وظائف آن عبارت است از:

اول - تهیه برنامه تفصیلی و تقدیم آن از طریق دولت جهت تصویب به کمیسیون مشترک برنامه مجلسین.

دوم - تهیه نقشه و طرح‌ها و برآورد با توجه به ماده ۱۰.

سوم - محول کردن امور به دستگاههای اجرایی طبق ماده ۱۰.

سازمان برنامه باید توجه مخصوص به تهیه وسائل به کار افتادن سرمایه‌های خصوصی در کارهای تولیدی معمول دارد و همچنین در راه حفظ و تقویت صنایع کوچک و دستی و شهری و روستایی مساعی کافی مبذول دارد.

چهارم - تمرکز وجوهی که به اجرای برنامه‌ها تخصیص داده شده و پرداخت هزینه اجرای برنامه‌ها.

پنجم - نظارت در اجرای برنامه از لحاظ فنی و مالی مراقبت در هماهنگی و همکاری بین دستگاههای اجراکننده.

ششم - تنظیم گزارش عملیات هر سه ماه و تقدیم آن به دولت و به کمیسیون مشترک برنامه مجلسین و انتشار آن برای اطلاع عموم.

هفتم - تنظیم گزارش کامل عملیات سالانه با توضیح افزایشی که در اثر اجرای برنامه‌ها در امر تولید و درآمد ملی (تا حدی که تعیین این ارقام ممکن و میسر باشد) حاصل شده و اشکالاتی که در راه اجرای برنامه وجود داشته و همچنین حساب درآمد و هزینه و تقدیم آن به دولت و به کمیسیون مشترک برنامه مجلسین حداکثر تا آخر خرداد سال بعد و انتشار آن برای اطلاع عموم پس از تصویب حساب درآمد و هزینه از طرف دولت.

هیأت نظارت حساب درآمد و هزینه را مورد رسیدگی قرار داده و در صورتی که ایرادی بر آن وارد ندید برای تصویب تسلیم هیأت دولت خواهد نمود.

تبصره - حساب درآمد و هزینه سازمان از طرف دولت رسیدگی و تصویب گزارش دولت از طرف کمیسیون برنامه مجلسین به منزله مفاصای دوره عمل خواهد بود کمیسیون مشترک برنامه مجلسین حداکثر در ظرف ۱۵ روز رسیدگی و نظر خواهد داد.

ماده ۱۰ - عملیات برنامه از نظر اجرا بر چهار نوع است.

اول - عملیاتی که جزء امور عادی و جاری وزارتخانه‌ها و دستگاههای دولتی است از قبیل بهداشت عمومی - آموزش فنی و حرفه‌ای - دفع آفات نباتی - دامپروری و امثال آن. نسبت به این قبیل عملیات باید به طریق زیر اقدام شود:

۱. برنامه عملیات با همکاری سازمان برنامه و دستگاه دولتی ذیربط تهیه می‌شود.

۲. طرح و نقشه اجرایی را دستگاههای دولتی با همکاری و موافقت سازمان برنامه تهیه می‌نمایند.

۳. اجرای عمل توسط دستگاههای دولتی با نظارت سازمان برنامه به عمل می‌آید.

دوم - عملیاتی که برای اجرای آن دستگاههایی در سازمانهای دولتی با مؤسسات عمومی وجود دارد ولی طرح و نقشه اجرایی آن به تشخیص سازمان برنامه باید توسط مهندسین مشاور تهیه شود از قبیل ساختمان راه و راه‌آهن - بنیاد و امثال آن نسبت به این قبیل عملیات باید به طریق زیر اقدام شود:

۱. برنامه عملیات با همکاری سازمان برنامه و دستگاههای دولتی یا مؤسسات عمومی تهیه می‌شود.

۲. طرح و نقشه اجرایی را مهندس مشاور که سازمان برنامه انتخاب می‌کند با تماس با دستگاههای دولتی یا مؤسسات عمومی ذیربط و جلب نظر آنها تهیه و به تصویب سازمان برنامه می‌رساند.

۳. پیشنهاد انتخاب سازندگان و مقاطعه‌کاران توسط مهندس مشاور به عمل آمده و پس از تصویب سازمان برنامه قرارداد انجام کار با موافقت سازمان برنامه تهیه و به امضای دستگاه دولتی یا مؤسسه عمومی ذیربط منعقد می‌شود.

۴. نظارت در اجرای عملیات توسط مهندس مشاور به نمایندگی سازمان برنامه به عمل می‌آید.

در صورتی که دستگاههای دولتی برای تهیه طرح و نقشه عملیات مربوط به خود مجهز باشند می‌توانند تهیه طرح و نقشه آن قسمت از عملیات فوق را که برای آن مجهز هستند با موافقت سازمان برنامه عهده‌دار شده و آنها را با نظارت سازمان برنامه به موقع اجرا بگذارند. در موارد فوق هر گاه بین سازمان برنامه و دستگاههای دولتی ذیربط اختلاف نظری به وجود آید رفع اختلاف به تشخیص هیأت دولت به عمل خواهد آمد.

سوم - عملیاتی که برای اجرای آن در سازمانهای دولتی دستگاههایی وجود ندارد و طرح و نقشه اجرایی آن به تشخیص سازمان برنامه باید توسط مهندسین مشاور تهیه شود از قبیل ساختمان کارخانه ذوب آهن - کارخانه سیمان - کارخانه کود شیمیایی - سدهای بزرگ و امثال آن - نسبت به این قبیل عملیات باید به طریق زیر اقدام شود:

۱. برنامه عملیات توسط سازمان برنامه تهیه می‌شود.

۲. طرح و نقشه اجرایی را مهندس مشاور منتخب سازمان برنامه تهیه و به تصویب سازمان برنامه می‌رساند.

۳. پیشنهاد انتخاب سازندگان و مقاطعه کاران توسط مهندس مشاور به عمل آمده و قرارداد انجام کار را سازمان برنامه منعقد می نماید و نظارت در اجرای عملیات توسط مهندس مشاور به نمایندگی سازمان برنامه به عمل می آید.

برای اداره این قبیل تأسیسات طبق ماده ۱۹ دستگاه یا دستگاههای مناسبی به وجود خواهد آمد و چنانچه این دستگاهها قبل از ایجاد تأسیسات به وجود آمدند در تهیه طرح و نقشه اجرایی و انعقاد قرارداد اجرای عملیات طبق بند دوم این ماده دخالت خواهند نمود.

چهارم - عملیاتی که به تشخیص سازمان برنامه به وسیله افراد و مؤسسات خصوصی اجرا می شود. در این قبیل امور سازمان برنامه از طریق طرحها - راهنماییها - کمکهای فنی - مشارکت - اعطای اعتبار یا تحصیل آن از منابع داخلی و خارجی (باتضمین یا بدون تضمین سازمان) موجبات تشویق و به کار انداختن سرمایه های خصوصی را فراهم خواهد ساخت.

برای انجام وظایف فوق سازمان برنامه می تواند به تشکیل بانک یا دستگاهی نظیر آن که سرمایه آن تماماً متعلق به خود سازمان خواهد بود مبادرت نماید اساسنامه بانک یا دستگاه مزبور را سازمان برنامه به تصویب هیأت وزیران خواهد رسانید.

تبصره ۱ - در صورت بروز اختلاف بین دستگاههای اجراکننده با مقاطعه کاران و فروشندگان هر اقدامی که برای حل اختلاف یا ارجاع به محاکم صالحه انجام گیرد باید با موافقت و نظر سازمان برنامه باشد.

تبصره ۲ - پرداخت هزینه عملیات برنامه طبق آیین نامه ای که بنا به پیشنهاد مدیر عامل سازمان برنامه به تصویب شورای عالی و هیأت نظارت می رسد انجام خواهد گرفت.

ماده ۱۱ - سازمان برنامه دارای ارکان زیر است:

الف - مدیر عامل

ب - شورای عالی

ج - هیأت نظارت

الف - مدیر عامل:

مدیر عامل بر حسب پیشنهاد دولت به موجب فرمان همایونی برای سه سال منصوب می شود و پس از پایان دوره مزبور ممکن است مجدداً به همان سمت منصوب گردد و در صورت فوت یا استعفا یا احراز عدم صلاحیت مدیر عامل جانشین او به ترتیب مذکور تعیین خواهد شد. مدیر عامل موظفاً انجام خدمت نموده و جز انجام این وظیفه حق ندارد هیچ نوع شغل آزاد یا شغل موظف دولتی و اجتماعی داشته باشد و همچنین حق ندارد در هیچ شرکت یا مؤسسه یا تجارتخانه یا با هر شخصی که طرف معامله با سازمان باشد مستقیم یا غیر مستقیم سهام و شریک شود.

مدیر عامل بر ادارات تابعه سازمان برنامه ریاست داشته و وظایف او به قرار زیر است:

۱. تهیه بودجه اداری و تعیین تشکیلات سازمان و تغییر آن با تصویب شورای عالی و استخدام و عزل و نصب و ترفیع و تنزل پایه کارمندان طبق آیین نامه استخدامی و همچنین تعقیب کارکنان مختلف.

۲. امضای اسناد و اوراق بهادار و نامه‌ها و انعقاد قراردادها.

۳. انجام تکالیفی که در تهیه برنامه‌ها و طرح‌ها و نقشه‌های اجرایی و تمرکز وجوه برنامه و پرداخت هزینه‌های عملیات اجرایی و کمک به مؤسسات خصوصی بر عهده سازمان برنامه است.

۴. تهیه آیین‌نامه‌ها و مقررات اجرایی و نظارت‌های فنی و مالی در اجرای برنامه‌ها.

۵. تنظیم گزارش عملیات هر سه ماه و گزارش کامل عملیات و حساب درآمد و هزینه سالانه طبق ماده ۹.

۶. نمایندگی سازمان برنامه در مقابل هیأت دولت و وزارتخانه‌ها و کمیسیون مشترک برنامه مجلسین و محاکم (با حق توکیل) و اشخاص و مؤسسات خصوصی

مدیر عامل به طور کلی مسئول حسن اجرای وظایفی است که به عهده سازمان برنامه قرار داده شده و از این نظر در مقابل هیأت دولت مسئول است. مدیر عامل می‌تواند آن قسمت از اختیارات اداری و فنی و مالی خود را که لازم بداند به هر یک از معاونین یا مشاورین ایرانی یا رؤسای ادارات تفویض نماید.

ب - شورای عالی:

شورای عالی مرکب از هفت نفر عضو خواهد بود که از اشخاص صالح و مجرب و ذینفع که برای تمام مدت برنامه بر حسب پیشنهاد دولت به موجب فرمان همایونی منصوب می‌شوند.

در صورت فوت یا استعفاء یا احراز عدم صلاحیت هر یک از اعضای شورای عالی جانشین او به همان ترتیب منصوب خواهد شد. اعضای شورای عالی موظفاً انجام خدمت نموده و حق ندارند در هیچ شرکت یا مؤسسه یا تجارتخانه یا با هر شخص که طرف معامله سازمان برنامه باشد مستقیم یا غیر مستقیم سهام یا شریک باشند و همچنین حق ندارند هیچ نوع شغل آزاد یا شغل موظف دولتی و اجتماعی داشته باشند و حق عضویت در هیأت مدیره هیچ یک از شرکت‌های دولتی را ندارند مگر به مأموریت سازمان برنامه آن هم غیر موظف.

جلسات شورای عالی با حضور لااقل پنج نفر از اعضاء رسمیت خواهد یافت و نسبت به موضوعات مطروحه رأی چهار نفر معتبر خواهد بود.

شورای عالی عهده‌دار تصویب نقشه‌ها و طرح‌ها و برآوردها و مقررات اجرایی برنامه در حدود برنامه‌های تفصیلی که به تصویب کمیسیون مشترک برنامه مجلسین رسیده باشد و نیز عهده‌دار تصویب آیین‌نامه‌ها و قراردادهای و به طور کلی مأمور مراقبت در حسن انجام کلیه وظایفی است که به عهده سازمان برنامه قرار داده شده است.

ج - هیأت نظارت:

هیأت نظارت مرکب از شش نفر عضو خواهد بود که سه نفر از آنان را مجلس سنا از میان فهرست نه نفری و سه نفر دیگر را مجلس شورای ملی از میان فهرست نه نفری دیگر که از طرف دولت پیشنهاد می‌گردد به طریقی که قانون برای انتخاب مستشاران دیوان محاسبات مقرر داشته برای مدت دو سال انتخاب می‌نماید در صورت فوت یا استعفا یا احراز عدم صلاحیت هر یک از اعضای هیأت نظارت جانشین او به همان ترتیب و برای هر نفر از میان فهرست سه نفری که دولت به مجلسین پیشنهاد می‌کند انتخاب خواهد شد.

اعضای هیأت نظارت موظفاً انجام خدمت نموده و حق ندارند در هیچ شرکت یا مؤسسه یا تجارتخانه یا با هر شخص که طرف معامله سازمان برنامه باشد مستقیم یا غیر مستقیم سهیم و شریک باشند و همچنین حق ندارند هیچ نوع شغل آزاد و یا شغل موظف دولتی و اجتماعی داشته باشند و حق عضویت در هیأت مدیره هیچ یک از شرکت‌های دولتی را ندارند مگر به مأموریت سازمان برنامه آن هم غیر موظف.

جلسات هیأت نظارت با حضور لااقل چهار نفر از اعضاء رسمیت خواهد یافت و نسبت به موضوعات مطروحه رأی اکثریت عده حاضر معتبر خواهد بود.

وظایف هیأت نظارت به قرار زیر است:

۱. نظارت در مخارج برنامه از جهت تشخیص مطابقت آنها با قانون و طرحها و برآوردها و مصوبات کمیسیون مشترک برنامه مجلسین و شورای عالی و آیین‌نامه‌های سازمان برنامه.

۲. اظهار نظر در آیین‌نامه‌ها و مقرراتی که باید به تصویب برسد از جهت مطابقت با قوانین و مقررات. مدیر عامل موضوعی را که باید در آن اظهار نظر شود به اطلاع هیأت نظارت خواهد رساند تا در عرض یک هفته و در مورد لزوم یا تمدید مهلت برای یک هفته دیگر نظر خود را بدهد و اگر رأس مهلت هیأت نظر خود را نداد دلیل بر موافقت خواهد بود و در این مورد مدیر عامل سازمان برنامه مکلف است مراتب را به کمیسیون مشترک برنامه مجلسین گزارش دهد.

۳. هیأت نظارت حق مراجعه مستقیم به هیأت دولت و کمیسیون مشترک برنامه مجلسین دارد و مکلف است در اموری که از طرف هیأت دولت و کمیسیون مشترک برنامه مجلسین مراجعه می‌شود رسیدگی نموده و نتیجه تحقیقات خود را مستقیماً گزارش دهد.

۴. هر گاه هیأت نظارت تصمیم یا اقدامی را مخالف مقررات و مصوبات تشخیص دهد موظف است نظر خود را به مدیر عامل اطلاع دهد و در صورتی که مدیر عامل ترتیب اثر ندهد مراتب را به دولت و کمیسیون مشترک برنامه مجلسین گزارش خواهد داد. همچنین در صورت وقوع تخلف یا جرم مراتب را با ذکر دلیل به مدیر عامل اعلام خواهد نمود تا ترتیب رسیدگی و تعقیب از طرف مدیر عامل داده شود.

ماده ۱۲ - مسئول سازمان برنامه در مقابل مجلسین دولت می‌باشد.

ماده ۱۳ - به منظور حداکثر سرعت در کار و صرفه‌جویی در خرج تحصیل بهترین نتیجه از اجرای برنامه‌ها سازمان برنامه از لحاظ مالی و ارزی و محاسباتی و معاملات و طرز عقد قراردادها تابع آیین‌نامه‌ها و مقررات خاصی خواهد بود که پس از کسب نظر هیأت نظارت و تحصیل موافقت شورای عالی و تصویب هیأت وزیران و کمیسیون مشترک برنامه مجلسین به موقع اجرا گذارده خواهد شد.

ماده ۱۴ - دستگاههای اجرایی و ادارات و بنگاهها و شرکتهای دولتی مکلفند وظایفی را که در اجرای برنامه به عهده آنها قرار داده می‌شود طبق شرایط و دستور سازمان برنامه اجرا نمایند. در صورت تخلف از شرایط یا تأخیر و مسامحه در کار سازمان برنامه مراتب را به هیأت دولت گزارش خواهد داد و هیأت دولت مکلف است در مدت پانزده روز از تاریخ دریافت گزارش سازمان برنامه اقدامات مقتضی به عمل آورد به نحوی که موضوع ایراد و شکایت مرتفع گردد. وزارتخانه‌ها و دستگاههای دولتی مکلفند کلیه اوراق و اسناد خرج و دفاتر مربوط به اجرای برنامه‌ها را در اختیار سازمان برنامه بگذارند و وسائل نظارت و رسیدگی دقیق سازمان را از هر حیث فراهم کنند.

ماده ۱۵ - کارخانه‌ها - ماشین‌ها - قطعات یدکی و منفصله که برای اجرای برنامه‌ها از خارج وارد می‌شود از پرداخت حقوق گمرکی و عوارض راه و شهرداری معاف است. سازمان برنامه مجاز است بدون رعایت سهمیه و طبقه‌بندی اجناس احتیاجات برنامه‌ها را از خارج وارد کند.

ماده ۱۶ - هر گاه برای اجرای عملیات عمرانی و نیازمندیهای عمومی احتیاج به خرید اراضی (اعم از دائر و بائر) و ابنیه و تأسیسات پیدا شود به طریق زیر عمل خواهد شد:

الف - تشخیص این که عملیات مورد نظر عمرانی و جزو نیازمندیهای عمومی است (مگر در مواردی که قانون مشخص نموده یا خواهد نمود) و حدود اراضی مورد خرید و قیمت به وسیله هیأتی مرکب از دادستان کل - وزیر کشور - مدیر کل ثبت و یا نمایندگان آنها بر مبنای نظر کارشناسان فنی به عمل خواهد آمد و رأی هیأت قطعی است.

کارشناسان فنی سه نفر خواهند بود که یک نفر از طرف هیأت فوق و نفر دوم از طرف مالک اراضی و ابنیه و تأسیسات و نفر سوم به رأی دو نفر کارشناس مزبور انتخاب خواهد شد چنانچه بین دو نفر کارشناس اول در انتخاب کارشناس نفر سوم تراضی حاصل نشود به رأی دادستان کل انتخاب خواهد شد.

ب - بهای اراضی و ابنیه و تأسیسات مورد خرید اهم از این که متعلق به دولت یا اشخاص باشد به طریق زیر تعیین خواهد شد:

۱. ملاک تعیین قیمت بهای عادلانه اراضی و ابنیه و تأسیسات مشابه واقع در حوزه عملیات در سال قبل از اعلام شروع عملیات و بدون در نظر گرفتن منظور از خرید و تأثیر اجرای عملیات عمرانی در قیمت‌ها خواهد بود.

۲. در مورد خرید اراضی و ابنیه و تأسیسات غیر دولتی پنج درصد علاوه بر قیمت عادلانه به مالک پرداخت خواهد شد هر گاه مالک در محل ساکن باشد علاوه بر پنج درصد فوق ده درصد دیگر به قیمت عادلانه افزوده خواهد شد و هر گاه ممر اعاشه او منحصر به درآمد آن ملک باشد پانزده درصد قیمت عادلانه نیز از این بابت به او پرداخت خواهد گردید.

تبصره - در مورد املاک مزروعی علاوه بر قیمت ملک که به مالک پرداخت می‌شود پانزده درصد آن بین زارعین و خوش‌نشینان محل که از آنجا کوچ می‌نمایند به وسیله شورای محلی تقسیم خواهد شد.

۱. در صورتی که تاریخ تصرف با تاریخ اعلام خرید ملک پیش از یک سال فاصله داشته باشد نسبت به هر سال فاصله پنج درصد به قیمت عادلانه افزوده خواهد شد مشروط بر این که جمعاً از قیمت عادلانه روز تجاوز ننماید. فاصله کمتر از شش ماه تمام به حساب نخواهد آمد و فاصله‌ای که شش ماه تمام یا بیش از آن در حکم یک سال خواهد بود. تاریخ تصرف با تاریخ اعلام خرید در هر حال نباید بیش از سه سال فاصله داشته باشد.

ج - تصرف اراضی و ابنیه و تأسیسات قبل از پرداخت تمام قیمت مجاز نیست مگر با رضایت فروشنده و نسبت به املاک موقوفه‌ای که فروش آنها مجاز نیست به طریق اجاره طویل‌المدت استفاده خواهد شد.

د - در صورتی مالک به انتقال ملک و تحویل آن رضایت ندهد دادستان محل از طرف او سند انتقال ملک مورد نظر را پس از تودیع تمام قیمت در صندوق ثبت امضاء و در مدت سه ماه به تخلیه قطعی ملک مذکور اقدام می‌نماید.

ه - تهیه آیین‌نامه طرز اجرای این ماده به پیشنهاد دولت و به تصویب کمیسیون مشترک برنامه مجلسین خواهد بود.

ماده ۱۷ - اضافه ارزشی که در نتیجه اجرای عملیات عمرانی توسط دولت رأساً یا به وسیله سازمان برنامه و یا شهرداریها در املاک خصوصی واقع در حوزه آن عملیات و بدون سعی و عمل مالک حاصل می‌گردد مشمول مقررات زیر خواهد بود:

الف - اضافه ارزش عبارت است از تفاوت بین قیمت ملک در سال قبل از شروع عملیات و قیمت آن در تاریخ شروع بهره‌برداری از تأسیسات ایجادشده.

ب - هر گاه تفاوت حاصله بیست درصد یا کمتر از آن باشد مالک ملک از پرداخت حق اضافه ارزش معاف بوده و نسبت به مازاد نصف آن متعلق به دولت یا شهرداری محل به تشخیص دولت خواهد بود.

ج - اضافه ارزش به اراضی اعم از دائر و بائر و مراتع و جنگلها تعلق خواهد گرفت و اعیانی و اراضی زراعتی که تا تاریخ تصویب این قانون سابقه زراعت داشته تا وقتی که زراعت می‌شود و باغات تا وقتی که مالک استفاده محصول از آن می‌نماید از پرداخت اضافه ارزش معاف است و در صورتی که اراضی زراعتی و باغات از آبی که به واسطه عملیات سازمان برنامه به مقدار بیشتری استفاده نماید حقا به مناسبت خواهد پرداخت.

د - برای تعیین شعاع حوزه‌ای که مشمول پرداخت اضافه ارزش می‌شود و تشخیص اضافه ارزش حاصله و میزان آن کمیسیون مرکب از دادستان محل و رییس ثبت و رییس کشاورزی و یک نفر نماینده مالک یا مالکین که ملک آنها مشمول اضافه ارزش می‌باشد و در صورت استتکاف مالک یا مالکین یک نفر معتمد محل و نماینده دستگاهی که عملیات عمرانی را انجام داده است تشکیل خواهد شد و نظر این کمیسیون قاطع خواهد بود.

ه - مالک می‌تواند حق اضافه ارزش تعیین شده را در مدت پنج سال به اقساط مساوی سالانه پرداخت کند و یا مقداری از اراضی خود که قیمت آن معادل حق اضافه ارزش است تحویل دهد. هر گاه مالک از پرداخت تمام یا بعضی از اقساط و یا تحویل اراضی امتناع نمود دادستان شهرستان محل به تشخیص کمیسیون فوق از طرف او سند انتقال آن مقدار از اراضی را که قیمت آن معادل حق دولت یا شهرداری محل از اضافه ارزش حاصله باشد برای واگذاری به دولت یا شهرداری امضاء خواهد نمود.

و - انجام عملیات عام‌المنفعه از قبیل لوله‌کشی - آب آشامیدنی - برق و روشنایی - امور فرهنگی - امور بهداشتی و امثال آن موجب مطالبه اضافه ارزش از املاک واقع در حوزه آن عملیات نخواهد بود. ایجاد تأسیسات برق صنعتی موجب پرداخت حق اضافه ارزش خواهد بود.

ز - موقوفات عامه از پرداخت حق اضافه ارزش معاف است ولی موقوفات اولادی مشمول پرداخت این حق خواهد بود به اقساطی که کمتر از ۵ سال و زائد بر ۷ سال نباشد.

ح - تهیه آیین‌نامه طرز اجرای این ماده به پیشنهاد دولت و تصویب کمیسیون مشترک برنامه مجلسین خواهد بود.

ماده ۱۸ - مستحذاتی که در اثر اجرای برنامه‌ها ایجاد می‌شود آنچه محتاج به طی دوره بهره‌برداری آزمایشی است پس از پایان این دوره والا به مجرد احداث باید تحویل دستگاههای دولتی که بهره‌برداری یا اداره آنها را بر عهده خواهند داشت بشود دستگاههای مزبور مکلفند به محض اعلام سازمان برنامه نسبت به تحویل گرفتن آنها اقدام نمایند.

تبصره - به طور کلی مستحذاتی که از محل اعتبارات برنامه‌ها ایجاد می‌شود باید به وضعی تحویل دستگاههای دولتی بشود که از هر جهت برای اداره و بهره‌برداری آماده باشد به طوری که دستگاه اداره‌کننده برای تهیه لوازم و اثاثه در بدو عمل احتیاجی به خرج نداشته باشد.

ماده ۱۹ - برای اداره تأسیسات انتفاعی و تولیدی که متعلق به دولت است یا بعداً در اثر اجرای عملیات عمرانی به وجود می‌آید بنا به پیشنهاد سازمان برنامه و تصویب هیأت دولت دستگاههای مناسبی که روی اصول بازرگانی اداره شود ایجاد خواهد شد. دولت می‌تواند تأسیسات انتفاعی و تولیدی موجود را و همچنین تأسیساتی از این قبیل که در آینده در اثر اجرای عملیات برنامه ایجاد خواهد شد اعم از تمام شده یا در هر مرحله احداث کلاً یا قسمتی از سهام آن را به پیشنهاد سازمان برنامه به افراد و شرکتهای ایرانی تحت شرایطی که جلوگیری از اجحاف به

مصرف کنندگان نمایند بفروشد. وجوهی که از محل فروش تأسیسات مزبور حاصل می‌شود برای انجام عملیات عمرانی به سازمان برنامه پرداخت خواهد گردید.

تبصره - سازمان برنامه موظف است صورت هزینه سالانه تأسیسات انتفاعی و تولیدی و شرکتهای تبعه خود را پس از رسیدگی در هیأت نظارت برای اطلاع به کمیسیون مشترک برنامه مجلسین ارسال دارد.

ماده ۲۰ - بودجه اداری سازمان برنامه حاوی تعداد کارکنان سازمان - حداکثر حقوق پست‌ها - مبلغ کل بودجه با موافقت هیأت دولت تنظیم و به تصویب کمیسیون مشترک برنامه مجلسین خواهد رسید.

امور استخدامی سازمان برنامه تابع آیین‌نامه خاصی خواهد بود که با موافقت هیأت دولت تنظیم و به تصویب کمیسیون مشترک برنامه مجلسین خواهد رسید.

سازمان برنامه می‌تواند کارشناسان خارجی را برای مدتی که بیش از یک سال از انقضای دوره اجرای برنامه تجاوز نکند استخدام نماید. استخدام این کارشناسان با تصویب هیأت دولت و تصویب کمیسیون مشترک مجلسین در حدود تعداد و فهرست مشاغلی خواهد بود که قبلاً به تصویب کمیسیون مشترک برنامه مجلسین رسیده است.

ماده ۲۱ - سازمان برنامه حساب دیون و مطالبات دوره عمل سابق را رسیدگی و کلیه آنها را واریز خواهد نمود و در صورتی که مانده بستانکار باشد آن را به مصرف اجرای برنامه رسانیده و چنانچه مانده بدهکار باشد آن را از محل صرفه‌جوییهای اجرای برنامه‌ها و درآمد نفت پرداخت خواهد نمود.

قانون فوق که مشتمل بر بیست و یک ماده و دو تبصره است در جلسه سه‌شنبه هشتم اسفند ماه ۱۳۳۴ به تصویب مجلس شورای ملی رسید.

نایب رئیس مجلس شورای ملی - امان‌الله اردلان

قانون بالا در جلسه اول اسفند ماه ۱۳۳۴ به تصویب مجلس سنا رسیده است.

تحلیل برنامه عمرانی دوم ۱۳۴۱-۱۳۳۴

پس از پایان موضوع بحران نفت در زمان اجرای برنامه اول و تمهید زمینه مجدد تحصیل درآمد نفت، مساله برنامه عمرانی کشور مجدداً مطرح شد. در این هنگام، شرایط نامطلوب اقتصادی حاکم بود. بحران اقتصادی سال‌های ۱۳۳۲ تا ۱۳۳۴ و تبعات منفی اقتصادی نظیر بیکاری و تورم زمینه‌های این بحران را شکل می‌دادند. پس، تصمیم بر این شد که دنبال برخی از کارهای برنامه اول گرفته شود و بعضی برنامه‌های جدید، به اجرا درآید. کار تهیه این برنامه به عهده گروهی از کارشناسان دولتی و خصوصی گذاشته شد. این برنامه در اسفندماه ۱۳۳۴ تصویب شد، اما زمینه آغاز عملیات از مهرماه ۱۳۳۵ فراهم آمد.^(۱) این برنامه از یک مجموعه طرح‌های فیزیکی زیربنایی تشکیل می‌شد. در سال‌های اولیه برنامه این تفکر در سازمان مدیریت وجود داشت که طراحی و اجرای طرح‌های عمرانی در چند بخش استراتژیک، اقتصاد کشور را به توسعه خواهد رساند.^(۲) این برنامه به‌طور کامل الگو گرفته از آموزه‌های الگوی رشد سرمایه‌داری و مراحل رشد اقتصادی والت ویتمن روستو^(۳) است.

اهداف این قانون در ماده یک به شرح ذیل آمده است:^(۴)

- افزایش تولید

- بهبود و تکثیر صادرات
- تهیه مایحتاج مردم در داخل کشور
- ترقی کشاورزی
- ترقی صنایع و اکتشاف و بهره‌برداری از معادن و ثروت‌های زیر زمینی
- اصلاح و تکمیل وسایل ارتباط
- اصلاح امور بهداشت عمومی
- انجام هر نوع عملیاتی برای عمران کشور
- بالا بردن سطح فرهنگ و زندگی افراد
- بهبود وضع معیشت عمومی

همان گونه از اهداف این برنامه مشخص است، در برنامه عمرانی دوم، به زیرساخت‌های عمومی بهای زیادی داده شده بود. در این خصوص، فرض بر آن بود که با اجرای طرح‌های ارتباطات، مخابرات، تامین آب و مانند اینها، دیگر فعالیت‌ها هم فرصت بیشتری برای توسعه می‌یابند. البته، این موارد بدان معنا نبود که از لزوم بهبود هرچه زودتر سطح زندگی توده‌ها، مبارزه با بیکاری پنهان و توزیع عادلانه درآمد غفلت شود.^(۵)

اعتبارات اولیه این برنامه بالغ بر ۷۰ میلیارد ریال بود که مبلغ ۱۷/۲ میلیارد آن به تعهدات طرح‌های نیمه تمام برنامه عمرانی هفت‌ساله اول مربوط بود و ۵۲/۸ میلیارد ریال بقیه برای اجرای طرح‌های عمرانی جدید برنامه هفت‌ساله دوم در نظر گرفته شد. طی دوران این برنامه تنش‌های مختلفی در اقتصاد روی داد که بازنگری در برنامه را ضروری ساخت. طی این بازنگری، اولاً از سهمیه اصلی سازمان برنامه از درآمد نفت کاسته شد، همچنین از اواسط سال ۱۳۳۶ مجوز افزایش ۲۰ درصدی در اعتبارات (از ۷۰ به ۸۴ میلیارد ریال) صادر شد و پس از مدتی با تصویب هیات وزیران، در توزیع اعتبارات نیز بازنگری به عمل آمد. با این بازنگری سهم کشاورزی و آبیاری و ارتباطات و مخابرات افزایش و سهم صنایع و معادن و امور اجتماعی کاهش یافت. طی سال بعد (۱۳۳۷) نیز سهم سازمان برنامه از درآمد نفت کاهش یافت، به نحوی که در مجموع درآمد کل برنامه از محل نفت به ۶۰ میلیارد ریال کاهش یافت و در نتیجه باقیمانده این برنامه ۸۴ میلیارد ریالی، به میزان ۲۴ میلیارد ریال تا آخر دوره برنامه از محل قراردادهای وام تامین شد.^(۶)

جدول ۱: تقسیم اعتبارات فصول برنامه دوم

شماره فصل	عنوان فصل	اعتبار اولیه برنامه	اعتبار برنامه پس از افزایش ۲۰ درصد	آخرین اعتبار مصوب برنامه	سهم (درصد)	عملکرد مالی برنامه
۱	کشاورزی و آبیاری	۱۸۲۱۸	۲۱۸۶۲	۲۵۱۰۰	۲۹/۹	۲۳۴۶۴
۲	ارتباطات و مخابرات	۲۲۸۲۱	۲۷۳۸۵	۳۴۰۰۰	۴۰/۵	۲۹۹۴۰
۳	صنایع و معادن	۱۰۵۶۰	۱۲۶۷۲	۹۴۰۰	۱۱/۲	۸۸۲۳
۴	امور اجتماعی	۱۸۴۰۱	۲۲۰۸۱	۱۵۵۰۰	۱۸/۵	۱۳۰۰۶
۵	تنخواه طرح‌ها	-	-	-	-	۱۸
	جمع	۷۰۰۰۰	۸۴۰۰۰	۸۴۰۰۰	۱۰۰/۱	۷۵۲۵۱

مأخذ: سازمان برنامه و بودجه، گزارش اجرای برنامه هفت‌ساله دوم عمرانی، ۱۳۴۳، جداول پیوست.

برای تأمین مالی برنامه دوم در ماده ۸ قانون برنامه ترتیبات ویژه‌ای به شرح زیر پیش‌بینی شده بود:

- در سه سال ۱۳۳۴، ۱۳۳۵ و ۱۳۳۶ کل وجوهی که شرکت ملی نفت ایران از محل ۱۲/۵ درصد دریافت می‌کرد، پس از کسر هزینه‌های مجاز در اختیار وزارت دارایی قرار می‌گرفت. وزارت دارایی این مازاد را به اضافه ۱۰ درصد کل درآمد نفت (اعم از پرداخت مشخص و مالیات بر درآمد شرکت‌های بازرگانی نفت) صرف تأمین هزینه حفظ و اداره تأسیسات غیرانتفاعی موجود و آتی دولت می‌کرد و باقی درآمد نفت برای عملیات برنامه به سازمان برنامه اختصاص می‌یافت.

- در سال‌های بعد، ۸۰ درصد درآمد نفت باید به سازمان برنامه پرداخت می‌شد و ۲۰ درصد دیگر پس از کسر هزینه‌های قابل قبول شرکت نفت به مصرف نگهداری تأسیسات غیرانتفاعی دولت می‌رسید. قانون‌گذار در صورت لزوم، کاهش این سهم به ۷۵ درصد را نیز در نظر گرفته بود.

روش فوق بیانگر آن است که دولت به موازات افزایش مخارج بودجه خود قادر نیست با اصلاح نظام مالیاتی کسری‌های بودجه را تأمین نماید و فشار برداشت از محل درآمدهای نفتی از سوی وزارت دارایی زیاد بوده است. در عمل نیز در اثر دو فقره کاهش در سهم سازمان برنامه از درآمد نفت، مبلغ وصولی سازمان از این محل به ۶۰ میلیارد ریال تقلیل یافت و مسلم شد که اجرای برنامه ۸۴ میلیاردی بدون استفاده از وام مقدور نیست. بدین مناسبت قراردادهای وامی منعقد شد و از محل آنها در حدود ۲۵ میلیارد ریال تا آخر دوره برنامه استفاده شد.^(۷)

در یک ارزیابی کلی از برنامه دوم می‌توان گفت که این برنامه سرآغاز یک دوره طولانی رشد اقتصادی برای یک دوره متجاوز از دو دهه بود. طی دوران این برنامه، درآمد نفت به عنوان یک عامل برونزا نسبت به اقتصاد داخلی، با جریانی مطمئن و فزاینده، امکان سرمایه‌گذاری توسط بخش دولتی را بدون اعمال فشار به مردم در کاهش مصرف و پس‌انداز اجباری، فراهم کرد. این امکان تاریخی زمینه‌ای را فراهم آورد که سرمایه‌گذاری بخش دولتی در زیربناها (در برنامه دوم و سوم) و صنایع سنگین (در برنامه سوم و پس از آن) و علاوه بر آن در عرصه‌های

اجتماعی (در برنامه چهارم و پنجم)، با سرمایه‌گذاری بخش خصوصی از جمله در صنایع سبک و ساختمان همراه شود. به این ترتیب برنامه دوم را می‌توان عامل موثری در افزایش پس انداز برای سرمایه‌گذاری دانست.

به لحاظ رویکردهای بخشی نیز می‌توان دوران اجرای این برنامه را نقطه مثبتی در دوران برنامه ریزی دانست. طی این دوران، سه سد بزرگ کرج، سفید رود و دز ساخته شد. سدهای کوچکتر دیگری نیز مانند سد گلپایگان، سد انحرافی بمپور، سد کرخه تکمیل شدند. تا پایان سال ۱۳۳۶ دو شاخه جدید راه آهن سراسری یعنی تهران- تبریز (۳۶۰ کیلومتر خط میانه- تبریز) و تهران- مشهد (۵۳۵ کیلومتر خط شاهرود مشهد) به راه افتادند. تا پایان برنامه ۲۶۹۷ کیلومتر راه اصلی آسفالتی و فرودگاه‌های مهرآباد تهران، آبادان، شیراز و اصفهان ساخته شد و ظرفیت بندری در خرمشهر، بندر امام (شاهپور سابق) و انزلی گسترش یافت. چهار کارخانه بزرگ

ریسندگی و بافندگی تاسیس شد و تولید نساجی از ۶۰ به ۴۸۰ هزار متر در سال ارتقا یافت.

با اینحال، گزارش بازنگری برنامه دوم عمرانی که در انتهای دوره این برنامه منتشر شد، از یک دید انتقادی نسبت به ثمربخشی الگوهای مخارج عمرانی در این برنامه، و درجه توجه به بخش‌های اجتماعی و روابط اقتصادی برخوردار بود. این مساله به ویژه در نتیجه رکود مشاهده شده طی سال‌های آخر برنامه پدید آمده بود.^(۸)

برنامه عمرانی دوم در یک نگاه

عنوان برنامه	مدت برنامه	اعتبار عمرانی مصوب (میلیارد ریال)	هدف کمی رشد	نوع برنامه از نظر جامعیت	الگوی نظری	استراتژی
برنامه عمرانی دوم (۱۳۴۱ تا ۱۳۳۴)	۷ سال	۸۴	ندارد	مجموعه طرح‌ها	آموزه‌های الگوی رشد سرمایه‌داری و مراحل رشد اقتصادی والت ویتمن روستر	توسعه زیرساخت‌های عمومی

(۱) توفیق، فیروز، برنامه ریزی در ایران و چشم‌انداز آینده آن، موسسه عالی آموزش و پژوهش مدیریت و برنامه ریزی، چاپ اول، ۱۳۸۵، ص

۴۹

(۲) خطیب، محمد علی، اقتصاد ایران، انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی معاونت پژوهشی، چاپ اول، ۱۳۷۴، ص ۹۳.

(۳) Walt Whitman Rostow

(۴) قانون برنامه هفت ساله دوم عمرانی کشور، مرکز پژوهش‌های مجلس، <http://rc.majlis.ir>

(۵) توفیق، فیروز، برنامه ریزی در ایران و چشم‌انداز آینده آن، موسسه عالی آموزش و پژوهش مدیریت و برنامه ریزی، چاپ اول، ۱۳۸۵،

ص ۴۹

(۶) معاونت امور اقتصادی و هماهنگی دفتر اقتصاد کلان، سابقه برنامه‌ریزی در ایران، سازمان برنامه و بودجه، چاپ اول، ۱۳۷۷، ص ۱۶

(۷) هادی زنون، بهروز، بررسی نظام برنامه‌ریزی اقتصادی در ایران، مرکز پژوهش‌های مجلس، ۱۳۸۹، ص ۱۰۰

(۸) معاونت امور اقتصادی و هماهنگی دفتر اقتصاد کلان، سابقه برنامه‌ریزی در ایران، سازمان برنامه و بودجه، چاپ اول، ۱۳۷۷، ص ۴۷